

KİLİKYA PEDİAS'TA BİR HAÇLI SAVUNMA YAPISI: TECE KALESİ Tece Castle: A Crusader Defense Structure at Cilicia Pedias

Hasan BUYRUK

Sanat Tarihçi, Arkeoloji Müzesi,
SEYHAN/ADANA
(hasanbuyruk76@gmail.com).

Özet

Saldırı ve savunma, bu iki sözcük askeri terminolojide geçmişten günümüze kadar sık sık kullanılmaktadır. Tarihsel olaylara bakıldığında kaleler, saldırı ve savunmanın cereyan ettiği mekânlardır. Günümüz askeri mimarisinde bir şey ifade etmese de çok önemli tarihsel olaylara ev sahipliği yapmış, kültür mirasımızın kilometre taşlarını oluşturmuşlardır. Saldırı sırasında önce yıkılıp, hemen akabinde hızla onarılan tahkimat yapısıdır kaleler. Haçlılar, Kilikya Pedias'a indiklerinde bilmedikleri bu topraklarda barınıp, bir saldırı karşısında kendilerini koruyacak kalelere yerleştiler. Bunlardan birisi de Tece Kalesi'dir. Kesin inşa tarihi bilinmeyen kale, Mersin'e 19 km mesafedeki Tece'de 17 m. rakımlı hafif yüksek bir tepenin üzerinde bulunmaktadır. 1560 m²'lik bir alan üzerine inşa edilen kale, dikdörtgene yakın bir plan şeması göstermektedir. Bugün tamamıyla yıkılmış olan kaleyi çevreleyen sur duvarları çoğu yerde ancak temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Ancak bazı kısımları ayakta kalabilen "Donjon"u ile ön plana çıkmaktadır. "Baş kule, büyük kule, ayırık kule" olarak tanımlanan Donjon bir Haçlı mimari özelliği olarak bilinmektedir. Buda kalenin Haçlılar tarafından ele geçirildikten sonra bir takım ilavelerle değiştirildiğini göstermektedir. Makalemizde, Haçlıların Kilikya Pedias'a gelişleri yanında, kaleden geriye kalanlar plan ve resimler eşliğinde detaylı bir şekilde tanıtılmıştır. Değerlendirme kısmında ise Kilikya'daki diğer Haçlı kaleleri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haçlı, kale, Kilikya, Tece, Mimari, Donjon.

Abstract

Attack and defense are two terms widely used in military terminology throughout centuries. Castles are the places where attacks and defenses have taken place in history. Although they do not mean much today in military term, castles have been the milestones of our cultural heritage in the past. They are the buildings which have been burnt down first and then repaired immediately. Crusades who have reached Cilicia Pedias have built and stayed in castles which would protect them in these foreign lands. Tece Castle is one of these buildings. The castle of which the exact date of construction is unknown is situated on a hill of 17 meters high 19 km away from Mersin. The castle which has been built on an area of 1560 square meter has a plan similar to rectangular. The walls surrounding the castle which is almost collapsed are at the level of basis in many places. Again, the castle of which some parts still stand comes to the fore with its "Donjon".

Donjan, which is described as "main tower, great tower and separate tower" has a crusade architecture characteristics. This indicates that the castle has undergone some additional constructions after crusades. In the present article remains of the castle besides the arrival of crusades to Cilicia Pedias are given with plans and pictures in detail. Other Crusade Castles are handled comparatively in evaluation part.

Keyword: Crusader, Castle, Cilicia, Tece, Architecture, Donjon

Giriş

Latin, Katolik ya da Batı Avrupa kiliselerinin iki amacı vardı. Bizans İmparatorluğu'na destek vermek ve Kudüs'ü fethetmekti. Doğu'ya giden I. Haçlı Seferi'nin temel amacı Kutsal Toprakları fethetmekti; Bizans İmparatorluğu'nun kaybettiği toprakları almaksa tali bir amaçtı¹. Bu amaçla 1095 yılında başlanan Kudüs yolculuğunda, Ağır zırhlarla donanmış haçlı şövalyeleri M. 1098 yılında dağınık güçler halinde geldikleri Kilikya'da kendilerini koruyacak kalelere ihtiyaç duydular. İlk etapta muazzam kaleler inşa etmek için yeterli vakitleri ve donanımları yoktu. Bu yüzden hâlihazırda bulabildikleri mevcut Bizans ve Arap kalelerine yerleştiler. Hemen akabinde imdatlarına Ermeniler yetişti. Kendileriyle çıkarları doğrultusunda iyi ilişkiler kurmak isteyen Ermeniler, özellikle Kilikya Pedias'ta² birtakım kaleleri haçlılara bağışladılar. Suriye'ye doğru yayılan haçlı kuvvetleri elde ettikleri bu kalelere kendi mimari öğelerini ilave ettiler. Bunun yanında Kilikya, Antakya ve Urfa'da yeni inşa ettikleri kalelerde Bizans mimarisini örnek aldılar. Birçoğunun tadilata uğraması ve yıkılmasına rağmen haçlı ordularının geçtiği topraklarda araştırmacılar için değerli malzeme oluşturacak şekilde iyi muhafaza edilmiş kaleler de mevcuttur.

Kilikya'nın yanında Ürdün, Filistin, Suriye, Lübnan ile Kıbrıs ve Rodos adalarında haçlılara ait kaleler görmek mümkündür. Haçlılar, bu kaleler sayesinde sözü edilen yerlerde hâkimiyetlerini yıllarca sürdürebilmişlerdir. 12. ve 13. yüzyıllarda yeni takviye kuvveti alamayan haçlıların asker adedi çok azalmıştır. Oysa savunmak zorunda oldukları

¹ NICOLLE, D. 2011: **Birinci Haçlı Seferi 1096–99**, (Çev. L. Ece SAKAR), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 27.

² Eskiçağların ünlü coğrafyacısı Strabon'a göre Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kilikya iki kısma ayrılmaktadır: *Cilicia Trakheia* ya da *Cilicia Aspera* adıyla 'Dağlık-Taşlık-Engibeli Kilikya', *Cilicia Pedias* veya *Cilicia Campestris* adıyla da 'Ovalık Kilikya' anlatılmak istenmiştir. Bizans Döneminde ise Dağlık Kilikya'ya *Cilicia Prima*, Ovalık Kilikya'ya ise *Cilicia Secunda* ismi verilmiştir. (ÜNAL, A. – GİRGİNER, S. 2007: **Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji**. Homer Kitabevi, İstanbul, s. 51)

topraklar, Kilikya'dan Filistin'in güneyine kadar uzanıyordu. Bu sebepten dolayıdır ki meydan savaşlarından kaçınarak, daha az kuvvetle savunma yapabilecek kalelere ihtiyaçları vardı. Ancak bu yolla ayakta durabileceklerine inanıyorlardı. Fakat buna muvaffak olamamışlardır.

Yukarıda sözü edilen yerlerdeki haçlı eserlerinden, Kilikya Pedias'ta bulunan kaleler, daha çok Mersin ile Ceyhan arasında bulunmaktadır. Bunlarda sözü edildiği şekilde çoğu bağış yoluyla alınan kaleler olup, eklemeler yapılmıştır. Kilikya Pedias'taki haçlı karakteri gösteren bu kalelerin pek azı detaylı şekilde incelenebilmiştir.

Haçlılar Zamanında Kilikya Pedias

1095 yılının Kasım ayında Papa II. Urbanus'un çağrısı üzerine toplanan I. Haçlı ordusu 1097 yılının Nisan ayında İstanbul'a varmış, 6 Mayıs 1097 yılında ise İznik'i kuşatmışlardır³. İznik'in teslim alınmasından sonra Antakya'ya doğru harekete geçen ordu, Eskişehir ve Konya üzerinden Ereğli'ye ulaşmıştır⁴. Konya Ereğlisi'nde 14 Eylül 1097 yılında ikiye ayrılan Haçlı ordusunun büyük çoğunluğu Kayseri üzerinden geçen Şar, Göksun, Maraş'ı izlerken, Baudouin ve Tancrede komutasındaki küçük bir Haçlı birliği Kilikya sahillerindeki düzlüğe açılan Kilikya kapılarından geçen yolu izlemişlerdir⁵.

Tancrede ve Baudouin birbirlerinden ayrı hareket ettiler. Gülek Boğazi'nı kullanarak Çukurova'ya ulaşan Tancrede ve Baudouin, burada fazla kalmadılar. Tarsus, Adana ve Misis'te askerler bırakarak güneye ilerlediler⁶. 1098 yılında Antakya ve çevresini ele geçiren Haçlılar, 25 yıl içinde Kilikya'ya hâkim oldular⁷. Haçlıların Kilikya'yı ele geçirmelerinde Bizans'ın zayıf düşmesinden faydalanan Ermenilerin Büyük rolü olmuştur⁸. 1098 yılında Bizans, Adana, Misis ve Tarsus'u geri aldı. Ancak Tancrede 3

³ NICOLLE, D. 2011: 33; BUYRUK, H. 2011: **Kozan'da Memluklu İzleri ve Helvacızade Arastası**, Kozan Belediyesi Yayın No:10, Ankara, s. 23.

⁴ GÖLGESİZ, S. 2007: **Kuruluş Döneminde (1098–1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s. 92.

⁵NICOLLE, D. 2011: s. 41.

⁶ ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: **Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi**, Ege Yay., İstanbul, s. 57.

⁷ RUNCIMAN, S. 1986: **Haçlı Seferleri Tarihi**, c.I, (Çev. Fikret İŞILTAN), TTK. Yayınları, Ankara, s.147–155.

⁸ ÇIPLAK, M. N. 1968: **İçel Tarihi Tarihi-Turistik Zenginlikleriyle**, Ankara, s. 113.

yıl sonra sözü edilen yerleri tekrar ele geçirdi. Tancrede, Ermeni ve Bizanslılarla yaptığı savaşlar neticesinde sınırlarını Toroslardan Orta Suriye'ye kadar genişletti⁹.

1137 yılına kadar Kilikya Bölgesi Bizans, Ermeni ve Franklar arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Bu zaman diliminde Kilikya Bölgesi'nde var olan kaleler, sürekli el değiştiriyordu. 1137 yılında Bizans İmparatoru İonnes Kilikya'ya girerek Mersin, Tarsus, Adana, Misis ve Toprakkale'yi ele geçirdi. Antakya'ya kadar ilerleyen İonnes, burasını da fethederek Kilikya'ya geri döndü. Anavarza 37 gün direndikten sonra teslim oldu. Civardaki Ermeni kaleleri tahrip edildi¹⁰.

1148 yılında Tapınak Şövalyeleri Kilikya üzerinden Antakya'ya vardılar¹¹. 1158 yılında Bizans Kralı Manuel Kilikya'ya girdi. Ermeni prensi Toros Dağları'na çekildi. Bizanslılar Tarsus ve diğer şehirleri işgal ederek Manuel kışı Kilikya'da geçirdi¹².

1180 yılında Çukurova Ermeni yönetimi altındadır. Ermeniler, 1187'den sonra Tarsus, Adana ve Mamistra'yı aldılar. Batıda sahil boyundaki bütün kaleleri ele geçirerek, Manavgat'a kadar ilerlediler. 1185 ile 1219 arasında Kilikya'daki Ermeni hâkimiyeti pekişti ve imar faaliyetleri arttı. Bölgede Avrupa usulü kurulan çok sayıda savunma kaleleri ve şatolar Ermeni hâkimiyetini güçlendiriyordu. Yavaş yavaş Bizans vasallığından kurtulan Ermeni baronları kendi bölgelerinde, Frank baronları St. Jean, Templar ve Teuton tarikatı şövalyelerine de şato kurma izni veriyorlardı¹³.

Ermeni kralı Leon'un ölümünden sonra pek çok kale Selçuklulara geçti. 1266 yılında Kilikya'ya başlayan Memluklu akınları, toprak kazanmaktan çok yağma amacı güdüyordu. Yağma bittikten sonra Ermeniler kalelerine tekrar dönüyorlardı. Tapınak Şövalyelerinin Kilikya'dan ne zaman ayrıldığı bilinmiyor. 1291 yılından sonra Haçlılar Kıbrıs'a taşındılar. 1377 yılında ellerinde tuttıkları Haruniye ve Hasanbeyli kalelerini kaybeden

⁹ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s. 57.

¹⁰ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s. 57.

¹¹BOASE, T. S. R. 1978: **The Cilician Kingdom of Armenia**, Edinburg/Londra, s. 93.

¹²ABÜL-FARAÇGREGORY, **Abül-Faraç Tarihi**, (Çev. Ömer Rıza DOĞRUL), C.II, TTK Yayınları, İstanbul 1959, s. 421; EKER, R. 1948: **Haçlı Seferleri**, İstanbul, s. 25.

¹³ÜNAL, A. – GİRGINER, S. 2007: s. 298.

Teuton Şövalyeleri Memlûklular karşısında aldıkları yenilgi sonrası Çukurova toprakların terk ettiler¹⁴.

Sonuç olarak Ortaçağ boyunca çeşitli politik güçlerin mücadelesine ev sahipliği yapmış Kilikya Bölgesi 1098 yılında tanıştığı haçlılarla 1337 yılında vedalaşmıştır. Haçlıların Kilikya’da etkili olduğu süreç, Kurdukları Antakya Haçlı Prenslüğü ile 1098–1268 yıllarını kapsar. Son olarak bu tarihten sonra Teuton Şövalyeleri örneğinde olduğu gibi bir iki kalede varlıklarını sürdürdükten sonra Kilikya’dan tamamen silinmişlerdir.

Tece Kalesi

36° 43 enlem ve 34° 27 boylamda bulunan Tece Kalesi, Mersin’in 19 km. batısında Seymenli Mahallesi sınırlarında yer almaktadır. İsmi de eskiden belde olan Tece’den alan kale, Deniz seviyesinden yaklaşık olarak 17 m. yükseklikte hafif yüksekçe bir tepenin üstünde bulunur. Bugün büyük oranda yıkılmış olan kaleden geriye kalanlar, limon bahçelerinin içinde kalıntılardır (Resim:1). Kalıntıların üzerinde ve civarında herhangi bir yazıt mevcut değildir. Ortaçağ kaynaklarında da adı geçmeyen kale, garnizon komutanları için güvenli bir sığınak ve işgal sırasında savunma yapılacak sağlam bir tahkimat yapısı olmalıydı. Tece Kalesi, Silifke’den gelip, Mersin üzerinden Adana’ya uzanan stratejik sahil yolu yanında, sahili Fındıkpınar Kalesi’ne bağlayan nehir yolunu da koruyordu.

Kale, muhtemelen Roma-Bizans kökenli olup, Ermeniler tarafından işgal edildikten sonra Haçlılara devredilmiş ve bunlar eliyle yapılan eklemeler ve tamiratlarla yeniden şekillenmiştir. Ortaçağ boyunca sahil şeridindeki stratejik önemini koruyan kale, Ortaçağ’dan sonra terk edilmiş olmalıdır.

Yaklaşık olarak 1560 m²’lik bir alan üzerine inşa edilen kale, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde uzun dikdörtgene yakın bir plan şeması göstermektedir. Bugün tamamıyla yıkılmış olan kaleyi çevreleyen sur duvarları çoğu yerde ancak temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Kesin sınırları ancak bir kazı ile belirlenebilecek olan kalenin planı köşeleri burçlu bir castrum¹⁵ tipi sergilemektedir. Ancak burada dar kenarlarda görülen kuzeydoğuda bir, güneybatıda iki yarım daire çıkıntı castrum şeması dışında olup, ilgi çekicidir (Çizim:1). 52 x 30 m. ölçülerindeki kalenin 30 m.lik dar kenarındaki yarım yuvarlaklardan tek olanı 4.00 m., diğer ikisi ise 3 m.

¹⁴ MOLIN, K. 2011: **Unknown Crusader Castles**, New York/London, s.154.

¹⁵Castrum: Köşeleri burçlu dikdörtgen biçimli çevre duvarları olan avlulu kale (ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s.78).

çapındadır. Castrumu oluşturan köşe kuleleri bugün ölçü vermekten uzaktır.

Kale alanı bugün tamamıyla yıkıntıların oluşturduğu moloz yığınları, diken ve çalılıklarla kaplı olduğundan kalede olması muhtemel yapılar hakkında bir fikir yürütmek olası değildir (Resim:2). Günümüzde ancak temel seviyesinde yer yerde 1–1,5 m. yüksekliği bulunan kaleyi oluşturan sur duvarlarının yüksekliği 4–5 m. civarında olmalıydı. Yine kalan izlerden kaleyi çevreleyen sur duvarlarının moloz taş ve küçük ölçekli kesme taşlardan inşa edildiği, içerisinde de moloz taş harç karışımı dolguyla doldurulduğu görülmektedir. Ancak bu sur duvarlarının temelinde düzgün blok taşların kullanıldığı görülmektedir (Resim:3).

Kalede kısmen de olsa günümüze ulaşan üç katlı yapı (Donjon)¹⁶, mimarisi ve planıyla ilgi çekmektedir. Kale üzerinde 1981 yılında incelemelerde bulunan Edwards, burasının bir Haçlı garnizonu ve bey konağı olduğunu ileri sürmektedir. Hatta kalenin inşasında Ermeni ustaların etkisinin olduğundan bahsetmektedir¹⁷.

Kalenin hemen hemen ortasında bulunan donjonun en az üç katlı olarak inşa edildiği günümüze ulaşan kalıntılardan anlaşılmaktadır (Resim:4). Bugün kısmen ayakta kalabilen yapının doğu duvarı tamamıyla ayakta olup, 9.60 m. uzunluğundadır. 1.50 m. kalınlığına sahip olan duvarın yüksekliği ise 12.00 m. olarak ölçülmektedir. Yapının kuzey duvarından 11.50m.si ayakta olup, buranın da yüksekliği 13.00 m.yi bulmaktadır. Bu kısımda da yine duvar kalınlığı 1.50 m. olarak ölçülmektedir. Yapının batı duvarı tamamen yıkılmışken, güney duvarından sadece 1.50–2.00 m.lik bir kısım ayakta. Tamamıyla kesme taşlardan inşa edilen yapıda dış tarafta temelden başlamak üzere 0.67 x 0.42 m., 0.55 x 0.40 m., ve 0.40 x 0.40 m. ebatlarında taşlar kullanılmıştır. Dış tarafta temelden 3.80 m. yüksekliğe kadar düzgün kesme taş ve yüzeysel işlenmiş rustik taşlar kullanılmışken bu yükseklikten sonra konsollara kadar tamamıyla rustik taş malzeme kullanılmıştır. Konsollardan sonra ise düzgün kesme taş örgü görülmektedir (Resim:5). Bu taş işçiliği ve örgü sistemi ayakta olan bütün duvarların dış cephesinde aynı şekilde tekrarlanmıştır. Üst tarafta görülen konsollardan, kuzey duvarından altısı, doğu duvarından ise ikisi günümüze ulaşmıştır. Diğerleri dökülen konsolların bütün binayı dolaştığını söylemek

¹⁶ Donjon: Baş kule, büyük kule, ayırık kule (ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.-SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s.78).

¹⁷ EDWARDS, R. W. 1987: **The Fortifications of Armenian Cilicia**, Washington, s. 241–244.

mümkündür. Bugün son katın üst örtüsü tamamıyla yıkıldığından üst örtü tam bir fikir vermemektedir. Diğer katların kalan izlerinden sivri tonoz örtülü oldukları anlaşılırken, son katın ahşap örtülü olabileceği düşünülmektedir.

Katlı kuleden günümüze en sağlam ulaşabilen kısımlardan biri yapının giriş katıdır. Giriş katın doğu duvarı tamamıyla ayakta olup, içten 6.50 m. uzunluğundadır. İç taraftan 0.40 x 0.35 m., 0.40 x 0.27 m. ebatlarında düzgün kesme taşlardan inşa edilen bu duvarda, yerden 4.70 m. yükseklikte duvarın ortasına yerleştirilen 0.80 x 1.50 x 1.50 m. ölçülerinde yuvarlak kemerli bir pencere yer almaktadır (Resim:6). Yine içten 10.00 m. uzunluğunda olan kuzey duvarında herhangi bir açıklığa yer verilmemiştir. Bu duvarda düzgün kesme taşlardan inşa edilen 0.55 m. genişliğinde iki kemer bulunmaktadır. Yapının bütünü göz önüne alındığında bu kemerlerin sayısının fazla olduğu ve batıya doğru devam ettiği anlaşılmaktadır. Üst örtüyle uyumlu olarak sivri formlu inşa edildiği düşünülen kemerler, üst katların yükünü taşıyacak şekilde giriş katın tonozuna destek veriyordu. Giriş katın batı duvarı tamamıyla yıkılmışken, güney duvarından çok az bir parça bugün ayakta.

Giriş katın doğu duvarının dış yüzünde yerden 1.60–2.00 m. yükseklikte oyuklar görülmektedir (Resim:7). Bu oyuklar muhtemelen ahır veya askerler için yapılmış olan sundurmanın üst örtüsünü taşıyan kirişler için yapılmıştı. Bu türde bir yapılanma Kumkale’de de karşımıza çıkmaktadır.

Kulenin ikinci katının sadece doğu ve kuzey duvarı ayakta. İçten 7.00 m. uzunlukta olan bu duvarda birinci katta bulunan pencerenin tam üstüne denk gelen yerde bir pencere yer almaktadır (Resim:8). Düzgün kesme taşlardan inşa edilen pencere sivri kemerli olup, 1.60 x 2.10 x 1.50 m. ölçülerindedir. Pencere alt tarafta içten ve dıştan bir miktar tahrip olmuştur. İkinci katın kuzey duvarının bugünkü uzunluğu içten 8.00 m. olup, bu duvar üzerinde günümüze iki kazematlı¹⁸ pencere ulaşmıştır. Kalan izlerden bu duvarda en az bir pencerenin daha var olduğu, aynı zamanda üst örtüyü taşıyan kemerlerin varlığı tespit edilebilmektedir (Çizim:1).

¹⁸ Kazemat: Kalın kale duvarı üzerinde bırakılan mazgal deliğinin arkasında duvar kalınlığının içinde kalan geniş mekân, dikdörtgen veya yarım daire olabilir, üstü tonozludur (ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s.78).

Kuzey duvarda bugün mevcut olan pencerelerden batıdaki dışa açılan ok atma açıklığı ile içeri açılan kemer kısmı tahrip olmuşken doğudaki daha sağlam olup, sadece kemeri kısmen tahrip olmuştur (Resim:9). Yapının kuzey tarafındaki pencerelerden batı tarafta olanın kazematı, 1.50 x 2.00 x 0.85 m. ölçülerindedir. Pencerenin ok atmaya yarayan mazgal kısmı ise bugün yıkılmıştır. Bu pencerenin doğusunda yar alan pencerenin kazematı aynı ölçülerde olup, sağlam olan mazgalı ise 0.80 x 1.60 x 0.60 m. ölçülerindedir. Mazgalın dışa açılan kısmının genişliği ise 0.10 m. ölçüsündedir. Yapının bu duvar ve pencerelerinde de genel yapıya uyumlu olarak dışta rustik taş, içte düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Yapının üçüncü katı diğer katlara oranla daha çok tahrip olmuş durumdadır. Üçüncü katın üst taraftan kısmen tahrip olan doğu duvarı içten 7.50 m. uzunluğunda olup, üzerinde herhangi bir açıklık yoktur. 8.00 m. uzunluğundaki kuzey duvarda ise sadece bir pencereye yer verilmiştir. Dıştan yuvarlak içten düz atkı taşlı olan pencere, 0.80 x 1.40 x 1.50 m. ölçülerinde olup, içte ve dışta düzgün kesme taş malzeme ile örülmüştür. Pencerenin yuvarlak kemerinde, birisi kilit taşında olmak üzere üç tane mil yuvası görülmektedir (Resim:10). Pencerenin dışında doğu tarafta üst üste iki konsol yer alırken iç tarafta pencereye doğru inen üç tane taş merdiven basamağı görülmektedir. Bugün büyük oranda tahrip olan taş basamaklar, muhtemelen çatıya çıkıyordu.

Üçüncü katın kuzey duvarı batıya doğru yıkıldığından üzerinde bulunması muhtemel diğer mimari elemanlar anlaşılmamıştır. Üçüncü katın kuzey duvarında da yine birinci ve ikinci katlarda olduğu gibi ve onların devamı olacak şekilde üst örtüyü taşıyan kemer izleri görülmektedir. Üçüncü katın da içte düzgün kesme taş, dışta rustik taş örgüsü diğer katlarla uyumludur.

Değerlendirme

Haçlılar, dağınık olarak geldikleri Kilikya sahillerinde işgal ettikleri kalelere küçük bir garnizon bırakarak ilerlemelerine devam etmişlerdir¹⁹. Bu şekilde mevcut Bizans ve Ermeni kalelerine yerleşen Haçlılar, öncelikle var olan bu kalelerin onarımını yapmışlardır. Zaten Haçlılara göre “yıkık bir kale, yarısı bitmiş bir kaledir”²⁰.

Haçlılar, başış yoluyla veya işgal suretiyle elde ettikleri kalelere

¹⁹ RUNCIMAN, S. 1986: s. 154–155- GÖLGESİZ, S. 2007: s. 96.

²⁰ PRAWER, J. 1972: **The World of the Crusades**, New York, s. 121.

kendi mimari gelenekleri doğrultusunda bazı eklemeler yaptılar. Kilikya kale mimarisinde haçlı karakteri taşıyan iki önemli mimari yapı ve plan tipi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi “Donjon” diğeri “Castrum”dur. Donjon tamamıyla Haçlı özelliği olarak ön plana çıkarken Castrum, Roma’dan başlayarak anonim bir özellik göstermektedir.

Haçlılar Kilikya’ya geldiklerinde kalelerde Bizans geleneği hâkimdi. Ermenilerde Bizans geleneğini devam ettiriyorlardı. Haçlılar elde ettikleri kalelere donjonlar ilave ettiler. Bu yüzden Kilikya’da az sayıda donjonlu kale vardır. Teutonlar, Ermenilerden bağış yoluyla aldıkları Hemite (Amuda) Kalesi’ne hemen bir donjon inşa ettiler. Dört katlı olarak inşa edilen donjonun bodrumu da sarnıç olarak düzenlenmişti²¹.

Haçlıların Kilikya’da inşa ettikleri bu yapıların, genellikle 12. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmaya başladığı tahmin edilmektedir. Konuyla ilgili araştırmalar yapan bilim adamlarından Kennedy, Anavarza Kalesi’nin II. bölümünü teşkil eden dört katlı yapının planı ve rustik taş tekniğinin tipik bir Haçlı özelliği olduğunu ileri sürer. Yine iç mekânların üst örtüsünü oluşturan haçvari tonozların da I. Haçlı Seferi’nden sonra burada gerçekleşen Frank iskânıyla ilişkili olduğunu belirtir. Bunlardan da yola çıkarak Kilikya’daki en eski Haçlı yapısının bu donjon olduğu görüşünü ileri sürer²². Hellenkemper ise rustik taş tekniğinin¹³. Yüzyıl başından geriye gitmediğini ileri sürer²³. Edwards, eldeki kanıtlara göre büyük bir kale olan Silifke’nin neredeyse tamamı Hospitaller tarafından yapılmıştır demektedir²⁴. Yine Edwards, Trapezak Kalesi’nin savunma yapılarının çoğu Templar Şövalyeleri tarafından yapılmıştır. Hemite Kalesi, Ermeniler tarafından Teuton Şövalyeleri’ne verilmiştir²⁵ diyor. Oysa bu üç kalenin mimari özellikleri, sur duvarları ve işçiliği bir birinden farklıdır.

Castrumlu, donjonlu bir plan şeması gösteren, Osmaniye İli Kadırlı İlçesi sınırları içerisinde bulunan ve bugün Aslantaş baraj gölü altında kalan Kumkale’yi inceleyenlerden Hellenkemper, “donjon” Haçlı, işçilik Ermeni derken²⁶, Edwards, tasarım Haçlı işçilik Ermeni diyor²⁷. Aynı kale için

²¹ FEDDEN R.- THOMSON, J. 1957: **Crusader Castles**, Londra, s. 44.

²² KENNEDY, H. 1995: **Crusader Castles**, Cambridge. s. 96–97.

²³ HELLENKEMPER, H. 1976: **Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien**, Bonn, s. 139.

²⁴ EDWARDS, R. W. 1987: s. 31–32.

²⁵ EDWARDS, R. W. 1987: s. 31–32.

²⁶ HELLENKEMPER, H. 1976: s. 131–134.

Fedden ve Thomson, Teuton Şövalyeleri'nin eseri olmalıdır tahminini yapıyor²⁸. Kumkale'de kazı ve temizlik çalışması yapan Halet Çambel ve ekibi Haçlı kalesi tanımlaması yapmaktadır²⁹.

Haçlı mimari özelliği olarak değerlendirilen köşeleri burçlu, dikdörtgen biçimli çevre duvarlı avlulu kaleler ise I. ve II. yüz yılda Roma'dan bu yana kullanılan bir plan tipidir. Roma'da görülen ilk örnekleri hem orduyu hem de sivil halkı koruyan büyük programlı yapılarıdır. Bu plan tipi daha sonra özellikle Doğu Roma'da daha küçülerek karşımıza çıkmaktadır. Bu tip kalelerde köşe kuleleri daha çıkıntılı olup, kalın ve yüksek duvarlara yer verilmiştir.

Gregory, bu tip yapıların 4. yüzyıldan itibaren Romalılarca benimsendiğini yol ve sahil boyunca bir günlük yolculuk mesafesinde ulaşılan istasyon şeklinde askeri, sivil ve dini amaçlı kullanıldığını belirtir³⁰.

Tece Kalesi örneğinde görülen bu plan şemasını Roma'dan sonra Bizans da uygulamıştır. Ortaçağ'da Araplar tarafından kullanılan aynı plan, Haçlılar tarafından da kullanılmıştır.

Sonuç olarak yukarıda anlatılanlar ışığında Tece Kalesi köşeleri kuleli yapısıyla castrum planı göstermektedir. Ancak dikdörtgen planlı kalenin doğu duvarında yer alan bir, batı duvarında ise iki adet yarım daire çıkıntı dikkat çekmektedir. Bu kuleler, savunmayı güçlendirici mekânlar olarak ön plana çıkmaktadır.

İçerisinde üç katlı bir kulesi bulunan kale, castrumu ile Roma-Bizans, donjonu ile de tipik bir Haçlı karakteri göstermektedir. Zira Ermenilerin Bizanslılardan aldığı kaleye Haçlılar, Hemite Kalesinde olduğu gibi Ermenilerden alarak bugün kısmen ayakta olan Donjonu eklemiş olmalıdır. 52 x 30 m. ölçülerinde olan kale, plan ve dönem özelliği bakımından benzerlik gösterdiği Kumkale, Kütüklü Kalesi, Karafrenk Kalesi ve Çandır Kalesi'nden daha büyük ölçülerde inşa edilmiştir.

Castrumlu ve donjonlu plan gösteren Kumkale, 20 x 15 m., sadece

²⁷ EDWARDS, R. W. 1987: s. 171-173.

²⁸ FEDDEN R.- THOMSON, J. 1957: s. 44.

²⁹ ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s. 47-54.

³⁰ GREGORY, S. 1995: **Roman Military Architecture on the Eastern Frontier**, C. I, Amsterdam, s. 232,247.

castrumlu plan gösteren Kütüklü 20 x 17 m., Karafrenk 14 x 12 m. ve her ikisi de kapalı castrum planlı ve donjonlu olmayan Çandır 16 x 12 m., Lampron ise 15 x 10 m. ölçülerindedir. Bunların yanında Mersin sınırları içinde Tece Kalesi'ne yakın bir mesafede olan Tumul Kalesi Castrumlu planıyla Tece Kalesi'ne benzer özellikler göstermektedir. Tumul Kalesi'nin dış duvar kaplamaları Tece Kalesi'yle uyumludur.

Tece Kalesi, bir Haçlı kalesi olan Kumkale ile özellikle donjon kısmında hem plan hem de malzeme ve teknik olarak yakın benzerlikler göstermektedir. Tece Kalesi'nde sur duvarı örgü sistemi yanında, kullanılan taş ebatları (0.70 x 0.40 m.) Kumkale ile benzerdir³¹. Tece Kalesi'nin avlusunda bulunan katlı kulenin duvarlarında görülen izler, burada bir sundurmanın olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Burası ahır veya askerlerin kullanımı için inşa edilmiş olmalıydı. Kumkale'de yapılan kazılar neticesinde buna benzer bir kısmın ortaya çıkarıldığı bilinmektedir³².

Tece Kalesi'nde üç katlı kuleye çıkan kâgir bir merdiven bulunmaktadır. Kulenin giriş katı hafif sivri bir tonozla örtülüdür. Bu her iki durumda Kumkale ile benzer özellikte olması bakımından ilgi çekicidir. Yine Tece Kalesi'nin üçüncü katında olması muhtemel ahşap örtü ve ahşap son kat döşemesi Kumkale ile aynı özellik göstermektedir³³.

Plan ve mimari özelliklerden de anlaşılacağı üzere sözü edilen diğer Haçlı kaleleri ile benzerlik gösteren Tece Kalesi, bunların içerisinde plan, mimari ve işçilik açısından Kumkale ile daha yakın benzerlikler göstermektedir.

KAYNAKLAR

- ABÜL-FARAÇGREGORY, **Abül-Faraç Tarihi**, (Çev. Ömer Rıza DOĞRUL), C.II, TTK Yayınları, İstanbul 1959.
- BOASE, T. S. R. 1978: **The Cilician Kingdom of Armenia**, Edinburg/Londra.
- BUYRUK, H. 2011: **Kozan'da Memluklu İzleri ve Helvacızade Arastası**, Kozan Belediyesi Yayın No:10, Ankara.
- ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: **Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi**, Ege Yay., İstanbul.
- ÇIPLAK, M. N. 1968: **İçel Tarihi Tarihi-Turistik Zenginlikleriyle**,

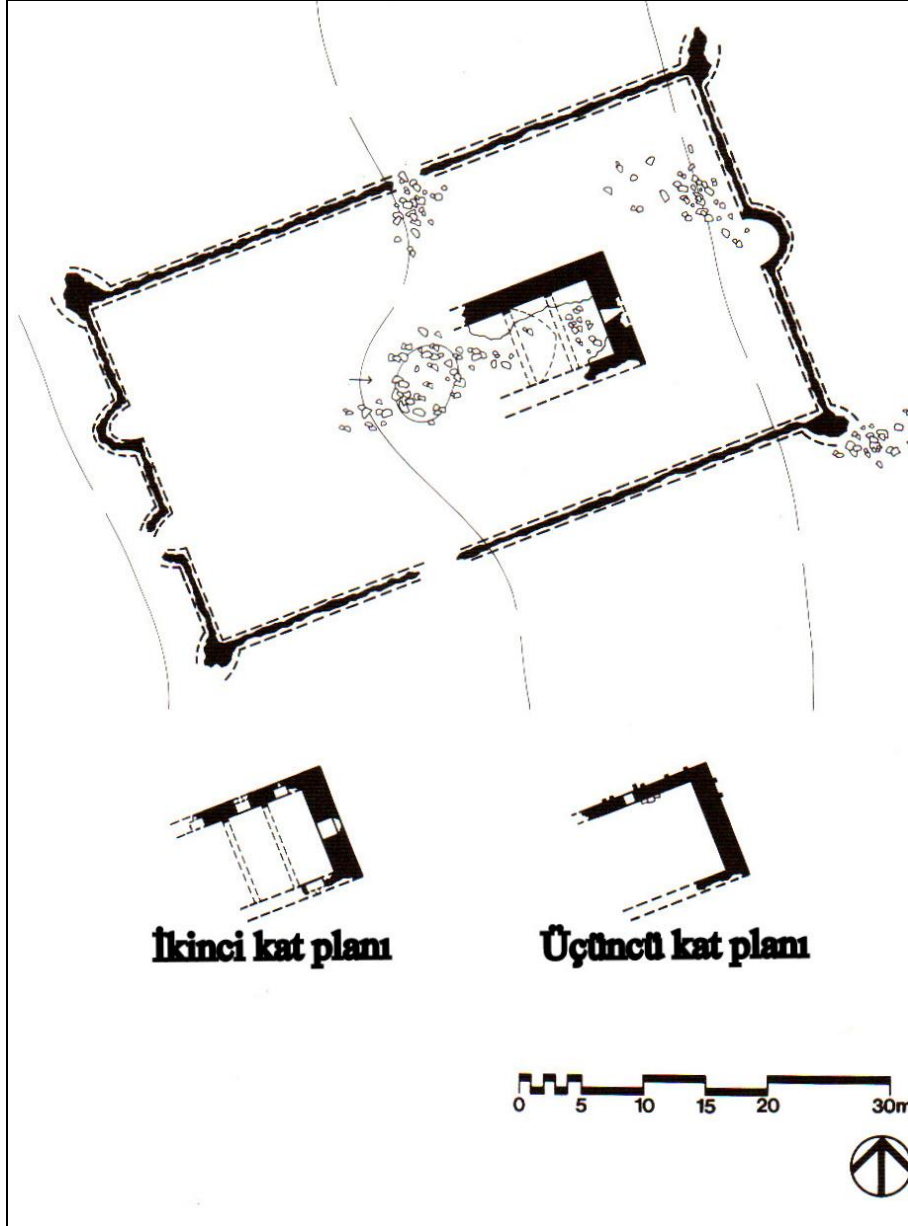
³¹ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.- SABUNCU, A. (TOYDEMİR), 2007: s. 13.21.22.30.

³²ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.-SABUNCU, A.(TOYDEMİR), 2007: s.21,30.

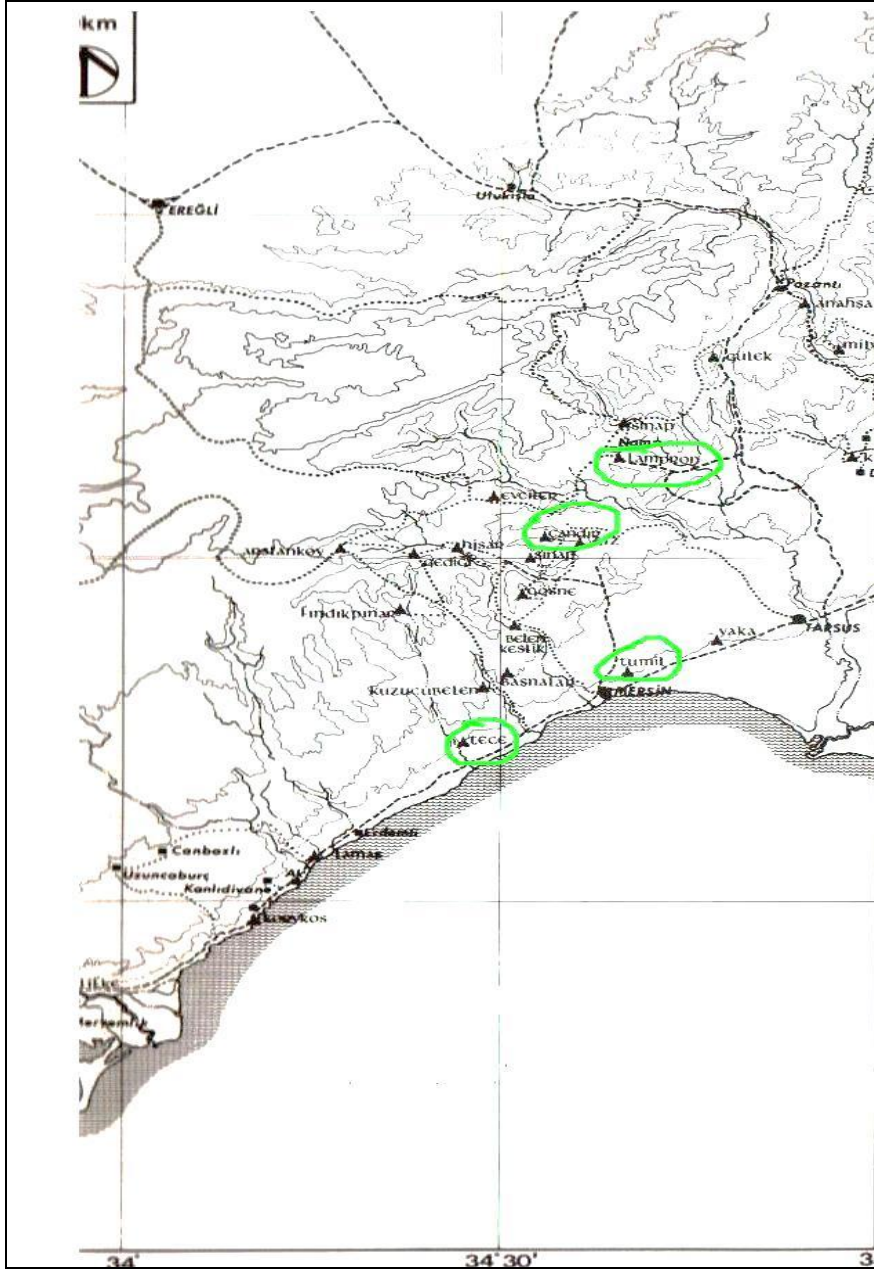
³³ÇAMBEL, H.-GÜNAY, R.-SABUNCU, A.(TOYDEMİR), 2007: s. 26.

- Ankara.
- EDWARDS, R. W. 1987: **The Fortifications of Armenian Cilicia**, Washington.
- EKER, R. 1948: **Haçlı Seferleri**, İstanbul.
- FEDDEN R.- THOMSON, J. 1957: **Crusader Castles**, Londra.
- GÖLGESİZ, S. 2007: **Kuruluş Döneminde (1098–1112) Antakya Haçlı Prinkepliği-Bizans İlişkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- GREGORY, S. 1995: **Roman Military Architecture on the Eastern Frontier**, C. I, Amsterdam.
- HELLENKEMPER, H. 1976: **Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien**, Bonn.
- KENNEDY, H. 1995: **Crusader Castles**, Cambridge.
- MOLIN, K. 2011: **Unknown Crusader Castles**, New York/London.
- NICOLLE, D. 2011: **Birinci Haçlı Seferi 1096–99**, (Çev. L. Ece SAKAR), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PRAWER, J. 1972: **The World of the Crusades**, New York.
- RUNCIMAN, S. 1986: **Haçlı Seferleri Tarihi**, c.I, (Çev. Fikret İŞILTAN), TTK. Yayınları, Ankara.
- ÜNAL, A. – GİRGİNER, S. 2007: **Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji**. Homer Kitabevi, İstanbul.

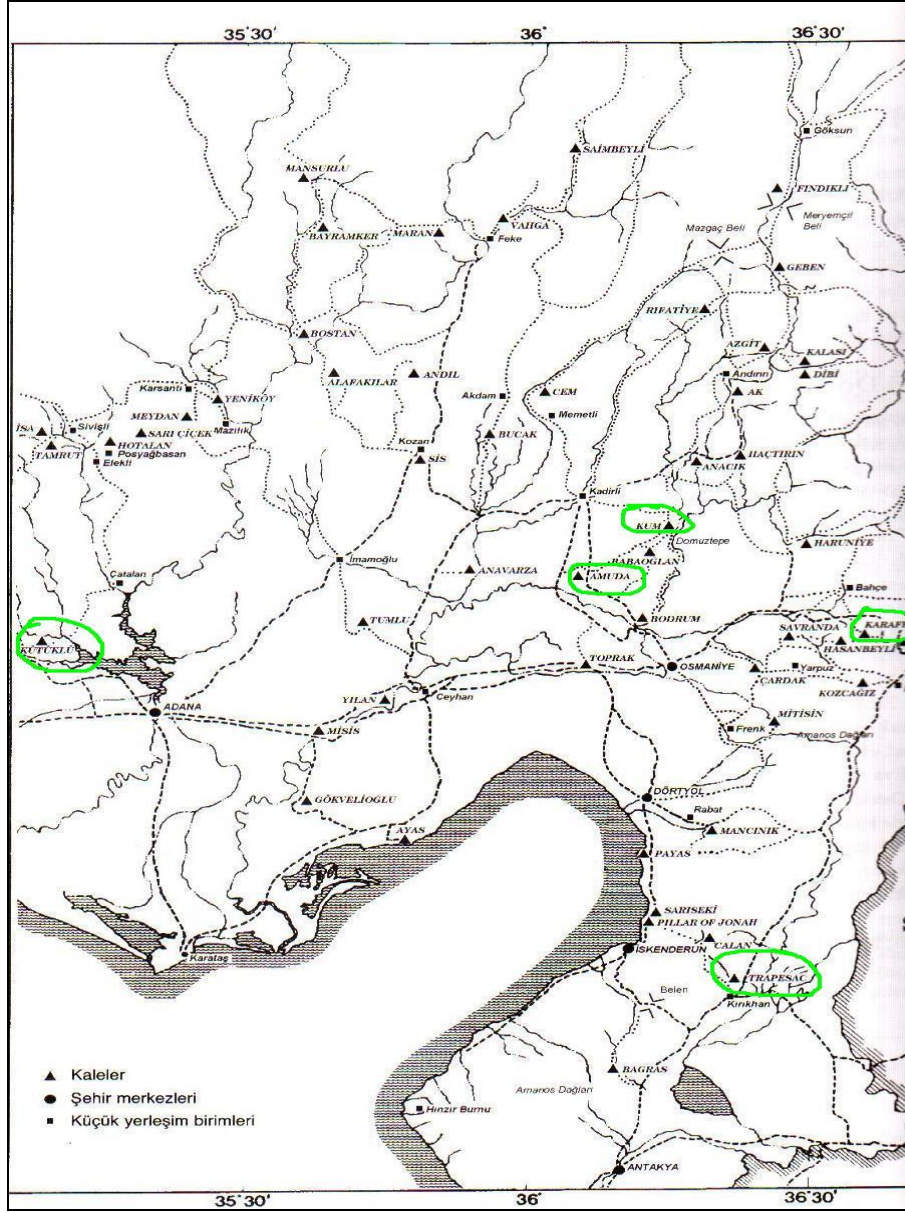
ÇİZİM VE RESİMLER

Çizim:1-Tece Kalesi Planı (Edwards'tan düzenlenerek)

Çizim:2-Tece Kalesi İle Benzerlik Gösteren Kilikya Kaleleri (Edwards'dan Düzenlenerek).

Çizim:3-Tece Kalesi İle Benzerlik Gösteren Kilikya Kaleleri
(Çambel'den Düzenlenerek).

Resim:1- Kalenin Batıdan Görünümü

Resim:2- Kalenin İçinde Görülen Moloz ve Çalılıklar

Resim:3- Kale Sur duvarı Kalıntıları

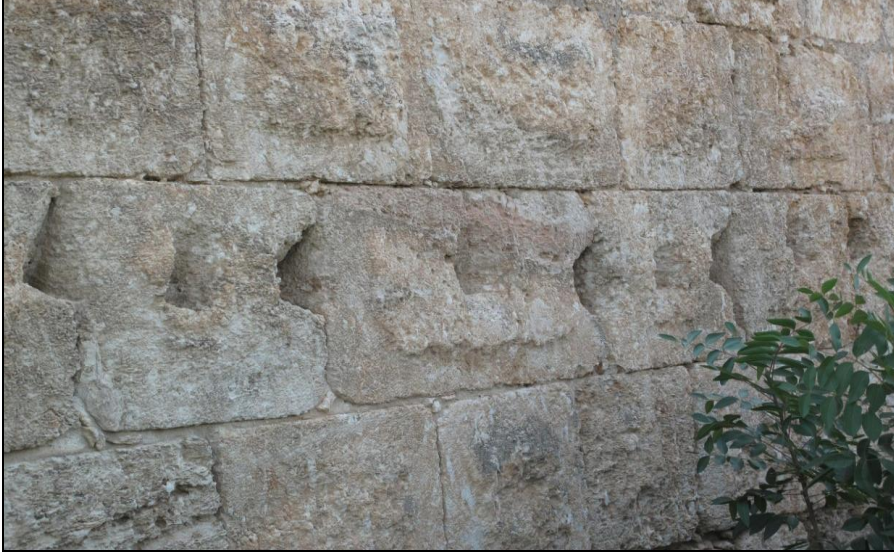
Resim:4- Kaleden Günümüze Ulaşan Katlı Kule (Donjon).

Resim:5- Katlı Kulenin Kuzeyden Görünümü (Donjon).

Resim:6- Giriş Katı ve Yuvarlak Kemerli Penceresi

Resim:7- Doğu Duvarın Dış Yüzeyinde Görülen Oyuklar.

Resim:8- Doğu Duvarında Görülen Pencereleler.

Resim:9- İkinci Kat Pencereleeri

Resim:10- Kuzey Duvarda Bulunan Üçüncü Kat Penceresi.